

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС
НЕВЕРОЯТНИЯТ ИЗМАМНИК
ТОМ КАСТРО

Превод от испански: Румен Стоянов, 1994

chitanka.info

Това име му давам, защото с това име го знаеха из улиците и къщите на Талкауано, на Сантяго в Чили и на Валпараисо около 1850 и е справедливо да го поеме отново сега, когато се завръща в тия земи — поне в качеството просто на призрак и на съботно забавление^[1]. Гражданският регистър на ражданията в Уопинг го нарича Артър Ортън и го вписва на дата 7 юни 1834. Знаем, че бил син на касапин, че детството му познало безвкусната нищета на нископоставените лондонски квартали и че почувствал зова на морето. Фактът не е нечуван. *Run away to sea*, да избягаш в морето, е традиционното английско разбиване на родителската власт, героичното посвещение. Географията го препоръчва, а даже и Писанието (Псалми, 106): *Ония, които тръгват по море на кораби, които имат работа в големите води, виждат делата на Господа и чудесата Му в дълбините*. Ортън избягал от своето окаяно предградие с опушено розов цвят и влязъл с кораб в морето, и съзерцавал с обичайното разочарование Южния кръст, и дезертирал в пристанището на Валпараисо. Бил човек на спокойната идиотщина. Логично би могъл (и трябвало) да умре от глад, но обърканата му веселост, постоянната му усмивка и безкрайната му кротост спечелили благосклонността на някакво семейство Кастро, чието име възприел. От тази южноамериканска случка не останали дири, но благодарността му не намалела, тъй като през 1861 се появил в Австралия все с това име: Том Кастро. В Сидни се запознал с някой си Богъл, негър прислужник. Богъл, без да е красив, имал тоя улегнал и паметникоподобен вид, който има черният човек, натрупал години, тяло и власт. Имал и едно второ качество, което определени учебници по етнография са отrekli на неговата раса: гениалното хрумване. Ще видим начаса доказателството. Бил мъж благовъзпитан и почтен, у него древните африкански щения били изцяло поправени от употребата и злоупотребата на калвинизма. Вън от посещенията на Бога (които ще опишем после) бил напълно нормален, без друга нередовност освен срамлива и дълга боязън, която го задържала в началото на всяка улица, опасяващ се от Изтока, Запада, Юга и Севера, от свирепото возило, което щяло да тури край на дните му.

Ортън го видял една привечер край порутен уличен ъгъл в Сидни да охрабрява сам себе си, та да избегне въображаемата смърт. След като дълго го гледал, предложил му ръка и двамата пресекли учудени

безобидната улица. От този миг на превалящо следпладне, вече покойно, се установило едно покровителство: на неуверения и паметникоподобен негър над пълния перушан от Уопинг. През септември 1865 и двамата прочели в някакъв местен вестник едно безотрадno известие.

ОБОЖАВАНИЯТ МЪРТЪВ МЪЖ

В края на април 1854 (докато Ортън предизвиквал излиянията на чилийското гостоприемство, широко като неговите вътрешни дворове) претърпял корабокрушение във водите на Атлантика параходът *Сирена*, тръгнал от Рио де Жанейро на път за Ливърпул. Между загиналите бил Роджър Чарлс Тичборн, английски военен, отгледан във Франция, първороден наследник на едно от първите католически семейства в Англия. Изглежда невероятно, ала смъртта на този пофранцузен младеж, говорещ английски с най-тънък парижки изговор и будещ това несравнимо озлобление, което предизвиква само френската умност, изящност и дребнавост, било свръхважно събитие в орисията на Ортън, който никога не бил го виждал. Лейди Тичборн, ужасената майка на Роджър, отказала да повярва в неговата смърт и отпечатала безутешни съобщения в най-широкочетените вестници. Едно от тия известия попаднало в меките погребални ръце на негъра Богъл, който скроил един гениален замисъл.

ДОБРОДЕТЕЛИТЕ НА НЕЕДНАКВОСТТА

Тичборн бил напет, стегнат на вид господин, с остри черти, смугла кожа, черна и права коса, живи очи и слово, вече дразнещо с точността си; Ортън бил преливащ недодяланик с обширен корем, с безкрайно смътни черти, луничава кожа, кестенява къдрава коса, сънливи очи и липсващ или неясен изговор. Богъл измислил, че дълг на Ортън било да се качи на първия параход за Европа и да удовлетвори надеждата на лейди Тичборн, като се обяви за неин син. Замисълът бил неразумно остроумен. Търся някой лесен пример. Ако един измамник през 1914 бе възнамерявал да мине за немски император, първо би наподобил вирнатите мустаци, мъртвата ръка, авторитарното междувеждие, сивото наметало, прославената с отличия гръд и високия шлем. Богъл бил по-проницателен: би представил

кайзера голобрад, чужд на военните атрибути и на почетните орли и с лява ръка в състояние на несъмнено здраве. Не ни е потребна метафората: с положителност знаем, че представил един пуздрест Тичборн, с любезна усмивка на малоумен простак, кестенява коса и непреодолимо невежество относно френския език. Богъл знаел, че съвършена препечатка на жадувания Роджър Чарлс Тичборн било невъзможно да се постигне. Знаел също, че всички успешни сходства не биха направили нищо друго, освен да изтъкнат някои неизбежни разлики. И тъй, отказал се от всякаква прилика. Предусетил, че огромната непригодност на домогването би била убедително доказателство, че не ставало дума за мошеничество, че никога не би разкрил по този крещящ начин най-простите черти на убедителността. Не бива да се забравя също всемогъщото съдействие на времето: четиринадесет години южно полушарие и случайности могат да променят един човек.

Друга основна причина: повтаряните и неразумни известия на лейди Тичборн показвали нейната пълна увереност, че Роджър Чарлс не бил умрял, както и нейната воля да го разпознае.

СРЕЩАТА

Том Кастро, винаги услужлив, писал на лейди Тичборн. За да обоснове самоличността си, призовал достоверното доказателство за двете бенки, разположени на лявата цицка, и оная случка от своето детство, тъй нажаляваща, но тъкмо затова тъй паметна, когато го връхлетял рояк пчели. Известието било кратко и, както Том Кастро и Богъл, било лишено от правописни задръжки. Във внушителната самота на един парижки хотел дамата го чела и препрочитала с щастливи сълзи и за няколко дни намерила спомените, които искал от нея синът ѝ.

На шестнадесети януари 1867 Роджър Чарлс Тичборн оповестил идването си в хотела. Предшествал го почтителният му прислужник Ебънъзир Богъл. Зимният ден бил много слънчев; уморените очи на лейди Тичборн били прибулени от плач. Негърът отворил от край до край прозорците. Светлината подействала вместо маска: майката разпознала блудния син и отворила своята прегръдка. Сега, когато наистина го държала, можела да мине и без дневника и писмата, който ѝ бил изпратил от Бразилия: просто обожавани отражения,

подхранвали нейната четиринадесетгодишна зловеща самота. Връщала му ги с гордост: нито едно не липсвало.

Богъл се усмихнал съвсем сдържано: вече имал къде да документира безметежния призрак на Роджър Чарлс.

ЗА ПО-ГОЛЯМА СЛАВА НА БОГА

Това щастливо разпознаване — което сякаш изпълнява една традиция на класическите трагедии — трябвало да увенчае тази история, оставяйки три осигурени или поне вероятни щастия: на истинската майка, на недостоверния и търпящ син, на заговорника, овъзмезден от прославата на провидението за своето хитроумие. Съдбата (това е името, което прилагаме към тази несекваща операция от хиляди заплетени истории) не решила така. Лейди Тичборн умряла през 1870 и роднините подали жалба против Артър Ортън за похитителство на гражданско състояние. Лишени от сълзи и самота, ала не и от алчност, никога не повярвали в пълния и почти неграмотен блуден син, появил се отново тъй ненавреме от Австралия. Ортън разчитал на подкрепата на неизброимите кредитори, които били определили, че той бил Тичборн, за да може да им плаща.

Също тъй разчитал на приятелството на семейния адвокат Едуард Хопкинс и на антикваря Франсис Бейджънт. Това все пак не било достатъчно. Богъл намислил, че за да спечели играта, крайно необходима била услугата на едно силно народно течение. Поискал цилиндъра и почетния чадър и отишъл да търси вдъхновение из порядъчните улици на Лондон. Привечерявало, Богъл скитал чак докато една медноцветна луна се удвоила в правоъгълната вода на обществените водоскоци. Бог го осенил. Богъл махнал на една каляска и поръчал да го заведе в апартамента на антикваря Бейджънт. Той пратил дълго писмо до *Таймс*, което уверявало, че предполагаемият Тичборн бил безобразен измамник. Подписал го отец Гудрон, от Обществото на Исус. Други разобличения, също тъй католически, го последвали. Въздействието им било незабавно — добрите люде начаса отгатнали, че сър Роджър Чарлс бил прицел на отвратителен заговор на йезуитите.

КАЛЯСКАТА

Сто и деветдесет дни траело делото. Около сто свидетели удостоверили, че обвиняемият бил Тичборн — сред тях четирима другари по оръжие от шести драгунски полк. Привържениците му не преставали да повтарят, че не бил измамник, тъй като, ако бил, щял да се постарае да наподобява младежките портрети на своя модел. Пък и лейди Тичборн го била признала и е очевидно, че една майка не греши. Всичко вървяло добре или горе-долу добре, докато една някогашна любовница на Ортън не се появила в съда, за да свидетелства. Богъл не трепнал от тази коварна хитрост на „роднините“; поискал бомбе и чадър и отишъл да умолява за трето просветление из почтените улици на Лондон. Не ще узнаем никога дали го е намерил. Малко преди да наближи Примроуз Хил, го застигнало ужасното возило, което от дъното на годините го преследвало. Богъл го видял да идва, надал вик, ала не смогнал да се спаси. Бил запратен свирепо върху паважа. Зашеметяващите копита на крантата му строшили черепа.

ПРИВИДЕНИЕТО

Том Кастро бил призракът на Тичборн, но призрак беден, обитаван от гения на Богъл. Когато му казали, че последният умрял, той бил съсипан. Продължил да лъже, но с оскъден възторг и нелепи противоречия. Лесно било да се предвиди краят.

На 27 февруари 1874 Артър Ортън (с прозвище Том Кастро) бил осъден на четиринадесет години каторжен труд. В затвора го заобичали — това било неговият занаят. Образцовото поведение му струвало четиригодишно намаление. Когато това последно — затворническото — гостоприемство го оставило, обходил селата и центровете на Обединеното кралство, изнасяйки малки сказки, в които заявявал своята невинност или потвърждавал вината си. Неговата скромност и неговият копнеж да се харесва били толкова трайни, че много вечери започвал със защита и свършвал с признание, винаги в услуга на склонностите на публиката.

На 2 април 1898 умрял.

---

[1] Тази метафора ми служи да припомня на читателя, че настоящите безчестни биографии са се появили в съботната притурка на един следобеден всекидневник. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.